

VÁHNEMIIDDA 8.–10. LUOHKÁS

DON SÁHTÁT DAHKAT STUORRA EROHUSA!

Dus lea váhnemin dehálaš rolla oahpaheamis mánnái rupmaša, dovdduid ja rájaid birra.

Skuvlla seksualitehtaoahpahus lea vuodđuduvvon oahppoplánaide ja čatnasa ollu geatnegahttojuvvon fágaid oahppomihtuide. Danne dat fáttmasta ollu iešguđet fáttáid ja gažaldagaid biologii ja rájes gitta servodatmáhtu rádjai, ja lea juoga masa buot mánát ja nuorat galget searvat ovttas mielohppiiguin mángii skuvlamannolagas.

Danne galgá skuvlla seksualitehtaoahpahus heivehuvvot buot ohppiide, muhto ii šatta álo doarvái áigi gieđahallat buot dan maid mánát ja nuorat smiehtadit rupmaša, identitehta ja seksualitehta birra. Ollu mánáid ja nuoraid mielas lea maid álkit jearrat dáid áššiid birra ruovttus go skuvllas.

Du nanusvuohta váhnemin dahje oapmahažžan lea ge aiddo dat ahte don dieđat guđe fáttát leat erenoamáš guoskevaččat du máná eallimii. Mii rávvet du háleštit iežat mánáin seksualitehta birra – ja álgit dainna árrat.

VÁLDDE ÁLGAGA – OHPIT JA OHPIT

Dus lea ovddasvástádus iežat máná bajásgeassimis, ovdáneamis ja loaktimis. Dat guoská maid dakkár fáttáide go rupmašii, dovdduide, oktavuodáide ja seksualitehtii. Danne berret ohpit ja ohpit álggahit ságastallama iežat mánáin dakkár fáttáid birra mat gusket seksualitehtii. Ollu rávesolbmot gáddet ahte mánát galget suodjaluvvot dieđuin seksualitehta birra, ja ahte dat sáhtá váikkuhit dasa sii árabut čađahit seksa vuosttaš gearde dahje ahte sii ožžot seksuála váttisvuođaid. Dutkan čájeha baicce ahte mánáin ja nuorain geat dihtet iežaset rupmaša ja seksualitehta birra, lea unnit riska šaddat áhpeheapmin ja oažžut sohka bealedávddaid, ja ahte sii dahket rivttes válljemiid seksa hárrái.

Váhnemin don sáhtát buriid ságastallamiid bokte veahkehit iežat máná ásahtit oadjebas ja sulolaš oktavuoda iežas rupmašii, identitehtii ja seksualitehtii, ja oahppat vuhtiiváldit earáid háliidusaid ja rájaid.

Ságastallamat sáhttet leat rupmaša ja dan doaimmaid birra, rájaid bidjama ja miediheami birra, dovdduid ja gaskavuodáid birra, dahje iešguđet čuolbmačilgehusaid birra mat čatnasit digitála mediaide.

Deháleamos lea čájehit ahte don leat mielas ságastallat dáid fáttáid birra, positiiva vugiin mii čájeha árvvusatnima ii ge leat stigmatiseerejeddji. Čájehettiin iežat mánáin ahte dat lea fáddá man birra lea vuogas háleštit, dahká mánáin álkibun oktavuoda váldit jus sii leat eahpesihkkarat dahje leat vásihan rájaid rihkkuma. Muite ahte seksualitehta lea áibbas lunddolaš oassi olbmo identitehtas – ja dehálaš ja dearvvašlaš oassi mánáid ja nuoraid ovdáneamis. Mánáin ja nuorain lea lunddolaš sáhkkiivuohta diehtit seksa ja seksualitehta birra, ja interneahhta sáhtá fállat vástádusa eanaš gažaldagaide. Dađe bahábut mii diehtit ahte ollu mii čuožžu interneahhtas ii leat duohta, ja bahábus dáhpáhusas dat sáhtá leat vahátlaččat. danne lea dehálaš háleštit mánáiguin ja nuoraiguin seksa ja seksualitehta birra.

Min rávvagat: guhtta ságastallanovdamearkka seksualitehta birra

1. LÁHTTE ČIELGASIT JA VUOIGGALAČČAT

Geavat sániid ja čilgehusaid mat heivejit du máná ahká ja láddandássái. Go vástidat vuoiggalaččat ja čielgasit iežat máná gažaldagaide, de don čájehat ahte don válddát su duođas ja sáhtát addit veahkeheaddji vástádusa. Go mii háleštat mánáiguin ja nuoraiguin seksualitehta birra, de mii galgat árvvusatnit máná rájaid, muhto maiddái min iežamet rájaid. Jus bohtet gažaldagat maidda min mielas lea váttis vástidit, de dat lea áibbas ortnegis. Dus lea lohpi dadjat ahte leat eahpesihkkar ja dárbbášat áiggi oahpásmuvvat fáddái. Min, rávesolbmuid bargun lea dohkkehit máná sáhkkiivuođa ii ge hilgut gažaldaga dakkár vugiin mii sáhtá dagahit heahpada.

2. BIJA SÁNIID DASA

Hála rahpasit iežat mánáin rupmaša ja dovdduid birra. Go don veahkehat iežat máná bijadettiin sániid iežas jurdagiidda ja vásáhusaide, de don čájehat ahte lea ortnegis jurddašit ja hállat dakkár áššiid birra. Don galggat maiddái doarjut máná ovdáneami bijadettiin sániid daidda dovdduide mat mánás leat, vai máná ieš sáhtá ovddidit sátneráju iežas dovdduide.

VÁHNEMIIDDA 8.–10. LUOHKÁS

3. ANE IEŽAT MÁNÁ RÁJÁID ÁRVVUS

Fuomáš go du mánná čájeha gokko su rájât leat, ovdamearkka dihtii go mánná háliida leat okto basadanlanjas dahje ii háliit buorrestit du, dahje eará olbmo. Go don árvusanát iežat mánná oanaid, de don veahkehat su ipmirdit ahte lea dušše son ieš gii sáhttá mearridit iežas rupmaša badjel – ja ahte biehttaleapmi duođai mearkaša ii. Dainna lágiin oahppá mánná maiddái miehtama birra.

4. MÁNGGADÁFOTVUOHTA JA DÁSSEÁRVU

Oahpat iežat mánná árvusatnit erohusaid aiddo háleštemiin dan birra. Jus vásihat ahte du mánná hállá fasttiid earáid birra sin rupmaša, sohka beali, bearaščoahkkádusa dahje seksualitehta oktavuodas, de mii rávvet du hállat suinna dan birra dakkár vugiin mii čájeha ahte mánggadáfotvuohta lea buorre ja ahte buohkat leat seamma mávssolaččat. Jus du mánná geavaha dakkár sániid go «fuorrá», «homo» dahje «cinná», de čilge sutnje maid dat sánit mearkašit, ja ahte ii leat ortnegis daid geavahit cielussátnin skuvllas, ustibiid gaskkas dahje ruovttus.

5. VEAHKET IEŽAT MÁNÁ NEAHTAS

Go mánná geavahišgoahtá interneahtha, de sáhttá sin sáhkkiivuohta doalvut sin dakkár neahttasiidduide main leat seksuálalaš govat dahje videot. Jus don fuobmát ahte du mánná lea oaidnán dahje ohcan dakkár sisdoalu, de lea du vuosttaš dávástus hui dehálaš. Mii rávvet du diktit mánná muitalit maid son lea oaidnán ja mo son vásihii dan. Čilge mánnái ahte son álo sáhttá boahit du lusa, jus vásiha dakkár áššiid neahas mat eai leat dohkálaččat. Eanaš nuorat oidnet porno goas nu. Deháleamos lea ahte sis lea dihtomielaš oktavuohtha dasa maid sii oidnet – ahte porno ii leat duohtavuohtha, ahte dat lea dušše čájáhus ja ahte seksa lea eará lágan duohtavuodas.

6. JUS FUOLASTUVAT

– DE GALGGAT JUOIDÁ DAHKAT!

Go don leat váhnen dahje oapmahaš, de lea áibbas dábálaš eahpidit das mii lea dábálaš seksuálaláhtten agi ja ovdáneami ektui. Go du mánná dadjá dahje dahká juoidá mii fuolastuhttá du, de sáhtát jearrat mánás mángga láhkai dan birra mii fuolastuhtii du, háleštit eará váhneamiiguin geain lea mánná seamma agis go du mánná, dahje váldit oktavuodá diehtujuohkin- ja rávvenbálvalusaiguin báikkálaččat, telefonna dahje neahtha bokte.